

კვა დულაშვილი
ფილოლოგიის დოქტორი,
კორნელი კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის
მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი,
საქართველო, თბილისი

ეფთვიმე მთაწმინდელის ხსენება ბერძნულ ეორტოლოგიონში

მოკლე შინაარსი

სტატია ეძღვნება ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ ბერძნულ ხელნაწერს, ეფთვიმე მთაწმინდელისადმი მიძღვნილ საეკლესიო განგებას (gr.24), რომელიც პლატონ იოსელიანმა 1849 წელს ათონის მთაზე ყოფნისას გადააწერინა და ჩამოიტანა საქართველოში. განგება შეიცავს მწუხრის და ცისკრის სრულ რეპერტუარს სტიქარონებით და ორი საცისკრო კანონით. განგების ტექსტშივე ჩართულია ლიტურგიის საკითხავები ძველი აღთქმიდან (სიბრძნე სოლომონისა). განგების ორი კანონიდან მეორე არის სრული რვაოდიანი. მეორე კანონის ფარგლებში გაერთიანებულია თითოეულ ოდაში რამდენიმე ტროპარი, რომელთაგან ნაწილი აკროსტიქში არ მონაწილეობს. აკროსტიქის ტროპარების ავტორად დასახელებულია სათაურშივე მანუილ დიდი ეკლესიის რიტორი. ბერძნული წყაროების მიხედვით მანუილი იყო მე-15-16 საუკუნეების მოღვაწე, ცნობილი ჰიმნოგრაფი. იგი კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს ხართოფილაკი და საღვთისმეტყველო სკოლის მასწავლებელი და ავტორიტეტული პიროვნება იყო.

პლატონ იოსელიანი მიუთითებს, რომ ეს საგალობლები გადაწერილია ბერძნული ეორტოლოგიიდან (სადღესასწაულოდან). ეფთვიმე მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონი საინტერესო მხატვრულ სახეებს შეიცავს. რვაოდის თითოეულ სტროფში შესხმულია ეფთვიმე მთაწმინდელი, როგორც ჭეშმარიტი მონაზონი, ასკეტური ღვაწლით მისაბამი მოღვაწე, წმინდა წერილის ქართულად მთარგმნელი და ქართველთათვის ახალი ოქროპირი.

ცნობილია იოანე და ეფთვიმე მთაწმინდელების ცხოვრების XVIII ს-ში დაწერილი ბერძნული რედაქცია. სხვა ბერძნულენოვანი ტექსტი ეფთვიმეს შესახებ ცნობილი არ იყო. აღნიშნული საგალობლის აღმოჩენით გამოჩნდა XV-XVI სს-ების მიჯნაზე მოღვაწე ავტორის მანუილ რიტორის მიერ დაწერილი საგალობელი. ჰიმნოგრაფიული კანონის ტექსტში გამოკვეთილია ეფთვიმეს ასკეტური მოღვაწეობა და ქართული მწიგნობრობის ისტორიაში მისი ღვაწლის მნიშვნელობა. ჩვენი დაკვირვებით, საგალობელი ეფუძნება ეფთვიმეს მოღვაწეობის შესახებ ზეპირ, ტრადიციით გადმოცემულ ცოდნას. ინფორმაციულად მწირია და აქცენტირებულია წმინდა ეფთვიმე მთაწმინდელის მონაზვნური მოღვაწეობა. აღნიშნული საგალობლის სახით შეიძლება ვიმსჯელოთ იმაზე, რომ ივირონში ქართველ მოწესეთა შემცირების მიუხედავად, ეფთვიმე მთაწმინდელის სახელი მაინც განსაკუთრებული პატივით მოიხსენიებოდა.

საინტერესოა, თუ რამ განაპირობა XVI საუკუნეში მანუილ რიტორის მიერ ეფთვიმე მთაწმინდელისდმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული განგების შექმნა? ცნობილია, რომ ამ დროს საზღვარგარეთის ქართულ სამონასტრო კერებს დახმარებას უწევდნენ სამცხის ათაბაგები ყვარყვარე II (1451-1498) და მზეჭაბუკი (1500-1515). ათაბაგების ღვაწლთან მიმართებით მოვიხმობ XVI საუკუნეში შექმნილ ერთ ბერძნულ ტექსტს, რომელიც ბერძენმა ისტორიკოსმა სპირიდონ ლამპროსიმ გამოსცა 1909 წელს. ეს ტექსტი აწყურის ღვთისმშობლის ხატის სასწაულთა თხრობას შეიცავს და მისი შემქმნელიც არის მანუილ რიტორი, ტექსტის ბოლოს დართულია ქაიხოსრო ათაბაგისა და მისი ძმის მზეჭაბუკის შესხმა, მათი მოღვაწეობის ქება. ეს ტექსტი რუსული თარგმანით გამოსცა მეცნიერმა ჰრაჩ ბართიკიანმა. ბერძნული ტექსტის გამომცემელი და ბართიკიანიც ყურადღებას ამახვილებენ პოსტბიზანტიურ ეპოქაში სამცხის ათაბაგების ურთიერთობაზე ბერძნებთან.

ამ ტექსტიდან გამომდინარე, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მანუილ რიტორი პირადადაც იცნობდა სამცხელ ათაბაგებს. ვინაიდან კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს ხარტოფილაკი და დიდი რიტორი ხშირად იმყოფებოდა ივირონში, როგორც ამას აღნიშნავს მკვლევარი გ. პაპადოპულოსი. XV-XVI საუკუნეებში

სამცხის სკრიპტორიუმში შექმნილი არაერთი ხელნაწერის ანდერძ-მინაწერებში იხსენიება ათაბაგების მიერ ათონის ივერთა მონასტრისთვის გაღებული შეწირულობის შესახებ. ამგვარი ინტენსიური ურთიერთობის არსებობა სამცხის ათაბაგებსა და ივირონს შორის, ასევე მანუილ რიტორის მიერ შექმნილი „თხრობა“ გვაფიქრებინებს, რომ შესაძლებელია, ეფთვიმე ათონელისადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონიც სწორედ ათაბაგთა დაკვეთით დაწერა მანუილ რიტორმა. შემდეგ ეს ტექსტი შევიდა ბერძნულ „ეორტოლოგიონში“ და შემთხვევითი არ არის, რომ ამ საგალობლის ყველაზე ადრეული ხელნაწერი სწორედ ივირონის კოლექციაში აღმოჩნდა. ვფიქრობ, ლოგიკურია, რომ სამცხის ათაბაგები ივირონის აღმშენებლობასთან ერთად მისი კტიტორის სახელის აღორძინებაზეც იფიქრებდნენ.

ამრიგად, Gr. 24-ში არსებული მანუილ რიტორის მიერ დაწერილი ეფთვიმე მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონი ერთადერთი ადრეული ბერძნული ტექსტია, რომელიც ივირონის კტიტორის ხსენების დღეს 13 მაისს სრულდება მონასტერში მისი შექმნის დროიდან დღემდე.

საკვანძო სიტყვები: საგალობელი, ეფთვიმე მთაწმინდელი, ივირონი, ეორტოლოგიონი.

Eka Dughashvili

Doctor of Philology, Chief scientific employee of the Korneli Kekelidze

National Manuscript Center,

Tbilisi, Georgia

EUTHYMIOS THE HAGIORITE IN THE GREEK EORTOLOGION

Abstract

The paper deals with a Greek manuscript kept in the National Center of Manuscripts Liturgical Rite, which includes Hymnographic Canons dedicated to Euthymios the Hagiorite (gr. 24) which in 1849, during his visit to Mount Athos, Platon Ioseliani had copied and brought to Georgia.

The canon contains the full repertoire of vespers and matins with kontakions and two matins. The same canon includes liturgical texts from the Old Testament (the Wisdom of Solomon). The second out of two canons is complete with eight odes. In the second canon, each ode incorporates several troparions, some of which are not part of the acrostic. The author of the acrostic troparions, identified in the title as Manuel the Great Church rhetor. According to the Greek sources, Manuel was the 15th - 16th cc figure of great authority, famous hymnographer, chartophylax of the Patriarchy of Constantinople and a teacher of a theological school. Platon Ioseliani points out that these hymns have been copied from the Greek festal calendars. The hymnographic canon dedicated to Euthymios the Hagiorite contains interesting poetic tropes, epithets, metaphors. In each stanza of eight odes, Euthymios is praised as a true monk, a model of asceticism, as the translator of the Holy Scripture into Georgian and the new John Chrysostom. There exists a 18th century Greek edition of the Life of John and Euthymios. There were no other Greek texts known concerning Euthymios. With the discovery of the hymn in question, a hymn attributed to Manuel the Rhetor, an author of 15th - 16th cc., was identified. The hymnographic text reveals Euthymios' ascetic life and the significance of his work for the history of the Georgian literature. In our view, the hymn is based on the knowledge transmitted through oral tradition on the work of Euthymios. The information is scarce, and only Euthymios' monastic activity is accentuated. Based on the above hymn, we can judge that despite the reduction of the number of Georgian monks in Iveron, the name of Euthymios the Hagiorite was still mentioned with special honor. It is interesting to observe what led to the creation of a Hymnographic canon dedicated to Euthymios by Manuel the Rhetor in the 16th century. It is known that at that time, Georgian monasteries abroad were assisted by Samtskhe Atabags Kvarkvaré II (1451-1498) and Mzechabuki (1500-1515). Regarding the merits of the Atabags, I will quote one Greek text created in the 16th century, published by the Greek historian Spiridon Lamprosi in 1909. This text contains the miracles of the icon of the Thotikos of Atskuri and it is written by Manuel the Rhetor. Attached at the end of the text is a praise for Kaikhosro Atabagi and his brother, Mzechabuk, and for their work. This text with the Russian translation was published by the Hrach Bartikian. Both the publisher of the Greek text and Bartikian focus on the relationship of the Samtskhe Atabags with the Greeks in the post-Byzantine era. From this text it may be

assumed that Manuel the Rhetor was personally acquainted with the Samtskhe Atabags, since the chartophylax and Rhetor of the Patriarchate of Constantinople often visited Iveron Monastery, as noted by G. Papadopoulos. Numerous testaments of manuscripts created in the Samtskhe scriptorium in the XV-XVI centuries contain information about the donation made by the Atabags to the Iveron Monastery in Athos. The existence of such an intense relationship between the Atabags of Samtskhe and Iveron, as well as the 'narrative' created by Manuel the Rhetor, suggest that the hymnographic law dedicated to Euthymios the Athonite was written by Manuel the Rhetor at the behest of the Athabags. This text was later included in the Greek Eortologion, and it is no coincidence that the earliest manuscript of this hymn appeared in the collection of Iveron. It is probable that the Atabags of Samtskhe, in addition to rebuilding Iveron, were also thinking of reviving the name of its founder. Thus, in Gr 24 the Hymnographic canon dedicated to Euthymios, written by Manuel the Rhetor is the sole early Greek text, This hymnographic canon is involved in the liturgy on May 13th, the day of Iveron Monastery's founder's commemoration since its creation to this day.

Key Words: Hymn, Euthymios the Hagiorite, Iveron, Eortologion.

მიზანი: სტატიის მიზანია კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცულ Gr24 ხელნაწერში არსებული ეფთვიმე მთაწმინდელისდმი მიძღვნილი ბერძნული ლიტურგიკული განგების ტექსტის ფილოლოგიური, ტექსტოლოგიური კვლევა, ჰიმნოგრაფიული კანონის ტექსტის ავტორის იდენტიფიკაცია და ბერძნული ტექსტის ანალიზი; ამ ტექსტის მნიშვნელობის განსაზღვრა ივირონის ხელნაწერი მემკვიდრეობის ისტორიაში.

მეთოდი: ნაშრომში ვიყენებ კვლევის მულტიდისციპლინურ მეთოდებს, ტექსტოლოგიურ-კოდიკოლოგიურ, ისტორიულ-შედარებით და აღწერილობით მეთოდებს.

შესავალი. ათონის ივერთა მონასტერი და მასთან დაკავშირებული ყველა საკითხი ქართული ფილოლოგიური და ისტორიული მეცნიერებისათვის განსაკუთრებით საინტერესოა ივირონის ისტორიული მნიშვნელობის გამო. ივირონის ქართულ და ბერძნულ ხელნაწერთა კოლექცია დიდი ხანია ქართველი და უცხოელი მეცნიერების კვლევის საგანია. თუმცა არსებობს ჯერ

კიდევ ისეთი ხელნაწერები, რომლებიც სამეცნიერო წრეებისთვის უცნობია. მათი სხვადასხვა ასპექტით კვლევა მნიშვნელოვანია ათონის ქართველთა მონასტრის კულტურული მემკვიდრეობის შესასწავლად. ამგვარ ხელნაწერთა შორის უნდა დავასახელოთ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის ბერძნულ ხელნაწერთა კოლექციაში დაცული ეფთვიმე მთაწმიდელისადმი მიძღვნილი საეკლესიო განგება Gr.24.

აღნიშნული ტექსტი პლატონ იოსელიანმა 1849 წელს ათონის მთაზე ყოფნისას გადააწერინა და ჩამოიტანა საქართველოში. ამაზე მიუთითებს ხელნაწერის სატიტულო გვერდზე მინაწერი: „ესე მწუხრისა და ცისკრის საგალობელნი პატივად წმიდისა ქართუელის ევთიმისა, გარდამოვაწერინე ათონის მთასა ყოფასა ჩემსა, ლავრასა შინა ყოვლადწმიდისა პორტაიტის ღ(მრთი)სმშობელისასა, - 12 მაისს 1849 წელსა, პლატონ იოსელიანმან.“

იმავე გვერდზე: „მაისის 13-სა ხსენება ღირსისა მამისა ევთიმი ქართუელისა საგალობელნი მცირესა, დიდსა მწუხრსა ზედა, და ცისკარზედ სათქმელნი“.

ხელნაწერი შეიცავს 21 ფურცელს. ნაწერია მინუსკული კალიგრაფიული ხელით, შავი მელნით, სათაურები და მთავრული ასოები - წითელი მელნით. სტიქარონების დასაწყისი მთავრული ასოები ოდნავ ორნამენტულია. შედგენილობა - შინაარსი: ეფთვიმე ათონელისადმი მიძღვნილი ერთი დღის 13 მაისის განგება, შედგება მწუხრის, ცისკრის სტიქარონებისგან და ცისკრის ორი კანონისგან, მათგან ერთი კანონი სრულიად. აქვს აკროსტიქი. მეორე კანონი ნაკლულია (ἔτερος-სხუა). განგება კომპილაციური ხასიათისაა.

მოვიყვანო ტექსტის შედგენილობის მოკლე აღწერილობას:

Τῷ ἀπτῷ μῦθῳ, ἰγ´. τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Εὐθυμίου
υ, τοῦ τῆς καθ' ἡμᾶς βασιλικῆς, πατριαρχικῆς, μεγίστης λαύρας τῶν
Ἰβήρων κτίτορος. ἐν τῷ μικρῷ ἔσπερινῷ ἰστῶμεν στίχ· δ´. στίχῳ· προ
σῶμα. ἡχος, δ´. ἕδακας σήμεωσι. (ფ. 3ρ) (წმიდისა და ღმერთ-
შემოსილისა მამისა ჩვენისა, სამეფო და საპატრიარქო დიდი
ლავრის ივირონის დამაარსებლისა, მცირე მწუხრის.)

სტიქარონების დასაწყისები:

Inc .: Ὁ στίλος ὁ πύρινος, ὁ ἀπὸ γῆς ἐνδεικνύμενος ...

Ἐδειξεν ὁ κύριος, δὲ θεοῖρήμον ὑπερλαμπρόν ...

Οἱ κόσμον μισήσαντες, ...

- Δόξα, ἦχος, πλ(ἀγιδ) β΄.

Inc.: Συγχάρητε ἡμῖν ἅπασαι ...

•Καὶ νῦν τῆς ἑορτῆς. (φ. 4ρ)

Εἰς τὸν στίχον· στιχिरὰ. ἦχδ, β΄.

Οἶκος τοῦ ἑφραθαᾶ.

..: Καθάπερ ἀστραπή, ...

•Δίκαιος ὡς Φοῖνιξ ἀνθήσει.

Inc .: Ὡς ἐξἀνατολῶν, ἥλιος ἀνατείλας, ...

•Πεφυτευμένος ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου,

ἐν ταῖς αὐλαῖς τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐξανθήσει.

Inc .: Λαύραν τὴν ἱερὰν, ...

•Δόξα καὶ νῦν, ὅμοιον.

Inc .: Τάχυνον ὦ ἀγνή, ...

• Ἐν δὲ τῇ ἀγρυπνίᾳ εἰς τὴν μέγαν ἐσπερινόν, τὸ μακάριος ἀν ἡρ. εἰς στῶμεν στίχους ἦ. Καὶ ψάλλομεν τὴν παρούσαν ἀκολουθίαν, ἥτις ἐτυπώθη ὑπὸ τοῦ κύρ Μαιουήλ τοῦ μεγάλου ῥήτορος τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας. ἦχος, α΄. τῶν οὐρανίων ταγμάτων. (დოდო მწუხროს ღამისთევზზე - ნეტარ არს კაცი.... და ვგალობთ ამ სკოლუთიას, რომელიც შეადგინა მანუილ დოდო ეკლესიის რიტორმა. ხმა ა)

• Inc .: Τῷ τῆς σοφίας κρατήρι, ...

სტროფების დასაწყისები:

• ἦχδ δ΄. ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν.

• Inχ.: Φωταυγῆς ὡσπερ ἥλιος, ...

Δόξα, ἦχος, πλ(ἀγιδ) β΄.

Inc .: Ἐξέλαμψεν ἡμνήμησου σήμερον, ...

• Καὶ νῦν, τῆς ἑορτῆς. ᾠδος. προκείμ.

τῆς ἡμέρας. καὶ τὰ ἀναγνώσματα.

• Σοφίας Σολομώντος τὸ ἀνάγμω.

Inc .: Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ θεοῦ ...

Σοφίας Σολομώντος τὸ ἀνάγμωσμα.

Inχ.: Δίκαιος εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι, ...

Σοφίας Σολομώντος τὸ ἀνάγμω.

Inc .: Δίκαιος ἐὰν φθάσῃ τελειτῆσαι, ...

• Εἰς τὴν λιπὴν, ἰδιόμελ ἦχος, α΄. (φφ. 7ρ-8)

Inχ.: Ἐπρεπε τοῖς αὐτόπταις τοῦ λόγου ...

ἦχος β΄.

Inc · Ἐν εὐθυμίᾳ ψυχικῇ εὐφημήσωμεν ...

Δόξα ἦχος, πλ(άγιδ) α΄.

Inc · Σαλπίσωμεν ἐν σάλπιγγι ἀσμάτων, ...

- Καὶ νῦν τῆς ἑορτῆς. (φ. 9ρ)
- Εἰς τὸν στίχον. στιχηρά. ἦχος, β΄.

᾽Οτε ἐκ τοῦ ξύλου σε νεκρόν.

Inc · ᾽Οτε ἐν τῷ ὄρει τῷ σεπτῷ, ...

Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει.

Inc · ᾽Αλλον σε γινώσκει ἡ μονή, ...

- πεφυτευμένος ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου.

Inc · ῥύου πειρασμῶν καὶ συμφορῶν, ...

- Δόξα ἦχος, πλ(άγιδ) δ΄.

Inc · Ἐν ἀκήταις καὶ ὀσίοις, ...

- Καὶ νῦν τῆς ἑορτῆς. (φ. 10ρ)
- τροπάριον ἦχος, α΄.

Inc · Ἰσάγγελος ἀνύσας ἐπὶ γῆς βίον ἔν δοξε, ...

- εἰς τὸν ὄρθον, μετὰ τὴν α΄. στιχολογ΄: καθ΄.

ἦχος, α. τὸ τάφον σου σωτήρ.

Inc · Νηστεία προσευχῆ τῶν παθῶν ...

- ἕτερον, Δόξα

Inc · Ἐξήνηθησαν σοφὲ, ἐν τῷ ὄρει ...

- Καὶ νῦν τῆς ἑορτῆς.
- Εἰς τὴν β΄. στιχολογ΄. καθ΄ ἦχος, δ.
- Επεφάνης σήμερον.

Inc · Τὴν τοῦ βίου τάραχον ...

- Δόξα νόμενος.

Inc · Καθαρθεῖς τῷ πνεύματι ἐν τῇ ἀσκήσει, ...

- Καὶ νῦν τῆς ἑορτῆς. (φ. 11ρ)

δοδωνήνο: τὸν πολυέλεον. καθ΄, ἦχος, δ΄.

- ταχὺ προκατάλαβε.

Inc · Ταῖς θέαις ἰκεσίαις σο.

δοδωνήνο: δῖς.

• Καὶ νῦν τῆς ἑορτῆς. οἱ ἀναβαθμοὶ, τὸ α-ον· ἀντίφωνον τοῦ δ΄.
ἦχου. προκμ΄.

- Τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος
Στίχ⁴. Τὶ ἀνταποδώμεν τῷ Κυρίῳ
- πάσα πνοή, εἰς⁴ ἀγγέλ. ὁ ν'. ἰδιόμ. ἦχος, πλ(ἀγιῶ) β'.

Inc .: Τὴν ποίμνην σου πρισμακάαρ ...

- Ὅτι κανόνες. τῆς ἑορτῆς μετὰ τῶν εἰρμῶν εἰς στ.⁷

Καὶ τοῦ ἀγίου δύο, εἰς η'. οἶ

- ἀγιὸς ὁ κανὼν ποίημα Μανουήλ ῥητορος τῆς

μεγάλης ἐκκλησίας. οἶ ἡ ἀκροστιχίς.:

Ἕσθασιν Εὐθύμιον ὑμῶν Εὐθυμίω, Μανουήλ. ὠδή α'. ἦχος, Δ'.

(კანონები ძლისპირებით. კანონი ქმნილება მანუილ დიდი ეკლესიის რიტორის. მისი ავრუსტიცია: „ვუგალობთ ეფთვიმეს (აქ ეს სიტყვა შესაძლებელია იყოს ეპითეტი „კეთილგონიერს“), ვუგალობთ ეფთვიმეს, მანუილ. გალობა ა, ხმა დ)

ἀνοιξω τὸ στόμα μου.

Inc .: Ἄγγέλλων στρατεύμασι, ...

შენიშვნა: შეიცავს 4 ტროპარს;

- ἕτερος κανὼν τοῦ ἀγίου, ὠδή, α'. (φ. 12ρ)
- ἦχος, πλ(ἀγιῶ) δ'. ἀρματηλάτην φαραώ.

Inc .: Ἄνοιξον ἕφης τῷ προφήτ ...

შენიშვნა: შეიცავს 4 ტროპარს;

- ὠδή, γ'. τοὺς σοὺς ὑμνολόγους θεοτόκε.

Inc .: Σταυρὸν τοῦ Κυρίου ...

შენიშვნა: შეიცავს 4 ტროპარს;

- ἄλλος

ὁ στερεώσας κατ' ἀρχάς.

Inc .: Μείζωνος βίον γυναικῶν, ...

შენიშვნა: შეიცავს 4 ტროპარს;

- καθήσµα ἦχος, πλ(ἀγιῶ) δ'. τὴν σοφίαν καὶ λόγον.

Inc .: Ἐγκρατείας τοῖς πόνοις πάτερ σοφέ...

- Καὶ τῆς ἑορτῆς ὠδή, δ'. ὁ καθήμενος ἐν δόχῃ.

Inc .: ἑπεισηλθες τοῦ Κυρίου ...

შენიშვნა: შეიცავს 4 ტროპარს;

- ἄλλα. σύµου ἰσχύς Κύριε.

Inc .: Ἡ φωταυγής, σοῦ καὶ φωσφόρος πανήγυρις, ...

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

- ձծի, Է՛.

էջէստի տօ ս՛մքատա.

Inc · 'Iάματα άπασιν

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

ծես: 'ina տիււ ավոսա. ալլոս.

Inc · 'Apeтhн ωσπερ μiαν ...

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

տիn թիււան տաւտիn կաի քանտիււոն ձծի ստ՛.

Inc · Μετօ τօν ανω δυνάµεων...

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

ալլա. իւսստիտիււոն սաւտիր.

Inc · 'Iσάγγελον επi γης

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

- կոնտօկիոն

իխոս, ձ՛. էքիքօօնիս սիիււրոն.

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 2 յրոճոճոճոճ;

- օ ճիասոսաս էն քիւրի ձծի չ՛.

Inc · 'υπεξελεθόντος τοῦ πατρός ...

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

- ալլոս. քաիճես էքրաիււոն էն կաւինօ.

Inc · քաիճես էքրաիււոն տիn սօփիււոն...

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

- քաիճես էւնաքիււս էն տիi ձծի ղ՛.

Inc · 'Ωσπερ ποταμόν τοῦ στόματός σου...

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

- էքտաքլասիււս քաւինոն. ալլոն.

Inc · 'ολολαμπής ως ήλιος...

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

- ալլաս քիքքեւիս, ձծի, θ՛.

Inc · Ναος φωταυγής...

ՅրոճոՅրոճ: Յրոճոճոճ 4 յրոճոճոճոճ;

- ալլա էջէստի էքի տօտօ օ սօրանօս.

Inc · 'Ως άσαρκος βίωσας...

შენიშვნა: შეიცავს 4 ტროპარს;

ἐξαπ' Ὁ δυν' τοῖς ἄστροις

Inc · Τῶν μοναζόντων τὰ στηφῆ...

- Καὶ τῆς ἑορτῆς.
- Εἰς τὸν αἶνον ἰστώμεν στιχ'. δ'. ἦχος, α'.

Πανεύφημοι μάρτυρες.

Inc · Ἐκβρέφους αἰοίδι, ε Χριστῷ...

შენიშვნა: შეიცავს 3 ტროპარს;

Δόξα, ἦχος, δ'.

Inc · Τὸ ναζηραίων θεῖον κλῆτος...

- Καὶ νῦν τῆς ἑορτῆς. Δοξολογία μεγάλη, καὶ ἀπόλυσις.

Εἰς τὴν λειτουργίαν τυποικά, καὶ ἐκ τῶν καινίσων. ᾠδῆ, γ'. καὶ
στ'. κοινῶ Εἰς μνημόσυον (φ. 21⁴)

მსჯელობა. განგების ტექსტი შეიცავს მწუხრის და ცისკრის სრულ რეპერტუარს სტიქარონებითა და ორი საცისკრო კანონით. განგების ტექსტშივე ჩართულია ლიტურგიკული საკითხავები ძველი აღთქმიდან (სიბრძნე სოლომონისა). განგების ორი კანონიდან, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მეორე სრული რვაოდიანია და თითოეულ ოდას აქვს თავისი ძლისპირი. ცალკეული ტროპარებისა და სტიქარონების და პირველი კანონის ავტორზე მითითება არ არის ხელნაწერში. მეორე კანონის ავტორად დასახელებულია მანუილ დიდი რიტორი. კანონი აკროსტიქულია და მასში იკითხება

„ἀσματος Εὐθύμιου ἡμῶν Εὐθυμῶ Μαριουῆλ“?

საგალობლის ავტორზე მითითება საყურადღებოა, რადგან სწორედ ეს ფაქტი გვაძლევს შესაძლებლობას, ტექსტის შექმნის თარიღი განვსაზღვროთ.

ბერძნული წყაროების მიხედვით, მანუილ დიდი რიტორი იყო XV-XVI საუკუნეების მიჯნაზე მოღვაწე ცნობილი პიროვნება. მისი სახელი ბერძნულ წყაროებში ხშირად გვხვდება (პაპადოპულოსი, 1902: 71-102); (ლამპროსი, 1907: 116-117). მანუილ რიტორი დაიბადა XV ს-ის 80-იან წლებში კორინთოში და მოღვაწეობდა XVI ს-ის პირველ ნახევარში. 1506-1520 წლებში იგი იყო კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს საღვთისმეტყველო სკოლის მასწავლებელი. მანუილი დიდი რიტორის და ხარტოფილაკის თანამდებობაზე მსოფლიო საპატრიარქოში მსახურობდა XVI ს-ის 40-იან

წლების ბოლომდე, რადგან კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს 1547 წლით დათარიღებულ სინოდალურ წერილში ის ჯერ კიდევ ცოცხლად იხსენიება:

„Ο Μανουήλ ὁ ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.? (მანუილი დიდი ეკლესიის რიტორი), ასევე წყაროების მიხედვით, იგი უნდა გარდაცვლილიყო 1550-1551 წლებში, რადგან 1553 წელს რიტორის თანამდებობზე სხვა პიროვნება ჩანს, იოანე ზიგომალასი. (პაპადოპულოსი, 1902: 71-102), (ხრისოხოიდისი, 1991: 429).

მანუილ რიტორი იწოდება „Μανουήλ ὁ Χαρτοφυλαξκαὶ Μέγας Ῥήτωρ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας“, „Χαρτοφυλαξ“ და „Μέγας Ῥήτωρ“, „ხარტოფილაკი“ და „დიდი რიტორი“ - ეს იყო კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოში თანამდებობა, „ხარტოფილაკი“ დაწესდა VI ს-ში და საუკუნეების განმავლობაში იცვლებოდა მისი მოვალეობები. თავდაპირველად „ხარტოფილაკის“ ფუნქცია იყო საპატრიარქოს ან ეპისკოპოსების დოკუმენტაციის დაცვა და მეთვალყურეობა, VII საუკუნიდან მას ევალეობდა მსოფლიო საეკლესიო კრებების დოკუმენტაციის მომზადება და განაგებდა საპატრიარქოს სასამართლოსაც. XI საუკუნიდან იმპერატორ ალექსი კომნენოსის ბრძანებით „ხარტოფილაკი“ გახდა კონსტანტინეპოლის პატრიარქის მოსაყდრე, ანუ მისი ნაცვალი (აგათანგელოსი, 2002: 1-2).

მანუილ დიდი რიტორი ცნობილია, როგორც ერთ-ერთი გამორჩეული ჰიმნოგრაფი და ჰომილიების ავტორი. მას ეკუთვნის მრავალფეროვანი საგალობელი რეპერტუარი და სხვადასხვა საუფლო დღესასწაულზე დაწერილი ჰომილიები. საგულისხმოა, რომ მანუილის ჰომილიებისა და ჰიმნოგრაფიის დიდი ნაწილი შემორჩენილია ათონის ივერთა მონასტრის ბერძნულ ხელნაწერებში, მათ შორის მაგ. აღდგომის დღესასწაულის ჰომილია გვხვდება მხოლოდ ივირონის ხელნაწერში Ibir.512 (BYZANTIACA.2012-2013: 366).

ამავე ხელნაწერში დასტურდება ეფთვიმე ახალი ათონელი-სადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონი.

მკვლევარი გ. პაპადოპულოსი მიუთითებს, რომ მანუილ დიდი რიტორი ხშირად სტუმრობდა ივირონს და ახლო ურთიერთობა ჰქონდა მონასტრის სამმოსთან, ხელნწ. N512 დათარიღებულია 1515 წლით, და როგორც მკვლევარი აღნიშნავს, მანუილის ჰიმნო-

გრაფიული რეპერტუარის შემცველ ხელნაწერთა შორის ეს არის უძველესი. ტექსტს ამგვარი სათაური აქვს: τοι ὄσιο Ευθύμιο τοι Νέδ. ათონის ივერთა მონასტრის მოსახსენებლებსა და ზოგადად, ხელნაწერ ტრადიციაში „Ὅσιος Ευθύμιος ὁ Νέος“ არის ეფთვიმე ათონელი, ეფთვიმე იბერი (პაპადოპულოსი, 1902: 245). Ibir.512-ში მოცემული ტექსტი სწორედ ის ჰიმნოგრაფიული კანონია, რომელიც პლატონ იოსელიანის მიერ ჩამოტანილ ჰიმნოგრაფიულ განგებაშია ჩართული. ამგვარად, გამოვლინდა XVI საუკუნეში დაწერილი ეფთვიმე მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონი, რომლის ავტორიც არის პოსტბიზანტიური ეპოქის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელი, კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს მაღალი თანამდებობის პირი და ავტორიტეტული ფიგურა, ცნობილი ჰიმნოგრაფი. დღეისათვის სამეცნიერო ლიტერატურაში ბერძნულ ენაზე შექმნილი ეფთვიმე მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი სხვა საგალობელი ცნობილი არ არის.

ზემოთ შევნიშნეთ, რომ Gr.24 შეიცავს სტიქარონებსაც და გარდა მანუილ რიტორის მიერ დაწერილი ჰიმნოგრაფიული კანონისა, მეორე არასრულ კანონსაც, რომლის ავტორი მითითებული არ არის. ამრიგად, ეს განგება კომპილაციური ხასიათისაა, აკროსტიქში მონაწილეობს მხოლოდ მანუილის დაწერილი ტროპარები, მეორე კანონის ტროპარებს კი მიწერილი აქვს ἔτερος-სხვა, ეს სტროფები გრამატიკული თავისებურებებით ერთმანეთისგან განსხვავდება. კერძოდ, მანუილის ტექსტი ბერძნული ენის უფრო ადრეულ ეტაპს ასახავს, „სხვა“ კანონის სტროფები კი გვიანდელი XVIII საუკუნის ენისთვის დამახასიათებელი ფორმებით ხასიათდება.

ამ საკითხის უფრო ზუსტად გარკვევა საგალობლების ენობრივი ანალიზით არის შესაძლებელი, შეიძლება ითქვას, რომ XVI-XVIII საუკუნეების მანძილზე მიმდინარეობდა ბერძნული ენის ცვლილება, პოსტბიზანტიური ბერძნულიდან „კათარევუსას“ (ბერძნული ენის განვითარების ეტაპი, ე.წ. „სუფთა“ ენა) ადრეული ფორმების ჩამოყალიბება (მახარაძე, 1978: 5-11), როცა ტექსტებში არსებობს ძველი ბერძნული ენისთვის დამახასიათებელი გრამატიკული ფორმები და იმავდროულად ჩნდება „კათარევუსას“ საწყისი ეტაპის ამსახველი ელემენტებიც.

მიუხედავად ამგვარი სიტუაციისა, ტექსტების ანალიზის საფუძველზე გარკვეული დასკვნის გამოტანა მაინც შეიძლება. „კათარევუსასთვის“ დამახასიათებელი უმთვრესი ნიშანი არის ზმნის კავშირებითი კილოს ძველი ბერძნულისგან განსახვავებულად გადმოცემა *να* მაწარმოებლით *μαγ. να εἰσαράμην* (რომ აღმოვაჩინოთ,) *να τούς βλάπῃ* (ისინი რომ ენახა) და ა.შ. კავშირებითი კილოს ამგვარად გადმოცემა ნორმად იქცა XVIII საუკუნიდან. ასეთი ფორმები გვხვდება იოანეს და ეფთვიმეს ბერძნული „ცხორების“ რედაქციებში, რომელიც XVIII ს-ის დასაწყისით არის დათარიღებული (მაჩხანელი, 1982: 18-19). განგების ტექსტებში კი კავშირებითი კილო ძველი ბერძნული კონსტრუქციით გადმოიცემა, *μαγ. βίησάμεν* (ვხმობდეთ), *Συγχαρήτε* (გიხაროდეთ), *προσπαυτήσασεν* (მივუგებდეთ (აორისტ. კავშირებითი კილო) და სხვა.

ყურადღება მივაქციეთ განგების ტექსტების ლექსიკასაც და ზოგიერთი სიტყვის მნიშვნელობას. მოვიყვანთ ერთ მაგალითს. *τῶν Ἰβήρων κοσμήταρ, - κοσμήταρ*, სიტყვა ძველ ბერძნულშიც გვხვდება, კათარევუსაშიც და ახალ ბერძნულშიც, ოღონდ განსხვავებული მნიშვნელობით. ძველ ენაში ეს ნიშნავს წინამძღოლს, მომწესრიგებელს, მოგვიანო პერიოდის ენაში და თანამედროვე ბერძნულში *κοσμήταρ* ნიშნავს მომკაზმველს, მომრთველს. საგალობლის ტექსტში *τῶν Ἰβήρων κοσμήταρ* - ძველი მნიშვნელობით არის მოცემული, ივერთა წინამძღოლი, მომწესრიგებელი და არა მომკაზმველი. თვალში საცემია ასევე აქტიურად გამოყენებული ინფინიტიური კონსტრუქციები *καταπεμπθῆναι*, *φλαττεῖν*, ბრძანებითი კილოს ძველი ბერძნულისთვის დამახასიათებელი ფორმები: *ρῶσαι*, *καθηγιάσαι*, *καταυτήσαι*.

მანუილ რიტორის მიერ დაწერილი ჰიმნოგრაფიული კანონი ტექსტობრივად მეტად მრავალფეროვანია და საინტერესო მხატვრულ სახეებს შეიცავს. ცნობილია, რომ ჰიმნოგრაფიულ ტექსტში თხრობის ელემენტები არ არის, გალობა არის შესხმა წმინდანის ღვაწლისა. საგალობლის ცალკეული ოდების ფარგლებში ხდება თემის ვარიაცია (ქსიდესი, 1978: 25-37). შესაძლებელია ერთი და იგივე თემა მეორედებოდეს კანონის სხვადასხვა ოდაში. ამ თვალსაზრისით ეფთვიმე მთაწმიდელისადმი მიძღვნილი ტექსტი გამონაკლისი არ არის. რვა ოდის თითოეულ

სტროფში შესხმულია ეფთვიმე მთაწმიდელი, როგორც ჭემმარიტი მონაზონი, ასკეტურ ღვაწლში მისაზადი მოღვაწე, წმინდა წერილის ქართულად მთარგმნელი და ქართველთათვის ახალი ოქროპირი, ებრაელთა საცთურის დამრღვევი.

ამ თემების ვარიაციაა მოცემული კანონში.

Σοφῶς ὑπέξέφυγες τοῦ κόσμου πάσαν προσπάθειαν, ἐκ βρέφους ἄ οἶδιμε, πάτερ Εὐθύμιε, μαράνας του σώματος, τά ἐπὶ γῆς μέλη ὅσιε , σοφῶς καθυπέταξας, τῷ νόμῳ του νοός (სიბრძნით განემორე ამა სოფლის ყოველგვარ მცდელობებს, სიყრმიდან, ნეტარო მამო ეფთვიმე, დააჭუნე სხეული და მიწიერი სხეულის ნაწილები სიბრძნით განაგდე/ განწმინდე) (დაუმორჩილე გონების კანონს),
οὐσίας ὄντως ἔξασθήσας οὐάπερ, ὅρει του ἄθναος Δαβιτικος φοἰσι
ξ (ავყავდი, როგორც ნეტარი ათონის მთაზე დავითის ფინიკი);

σταύρον του Κυρίου ἐπι ἁμων, πάτερ (უფლის ჯვრის მხრებზე მტკირთველო მამო),

Χρυσόστομος Εὐθύμιε, την θείαν γραφήν ἐφεργηεύσας, ἐκ τῆς ἔλλαδος πρὸς τήν ἰβήραν φανήν, (ოქროპირო ეფთვიმე, საღმრთო წერილის მთარგმნელო ბერძნულიდან იბერთა ენაზე),

Εβραϊάν ἄσπερ ἰστόν, ἀράχνης πάτερ διέλυσας προτάσεις λόγους τοἰς σοἰς, θεοσφοἰς ὅσιε (ებრაელთა ესელის დამრღვევო, შენი ღმრთივგანბრძნობილი სიტყვებით).

ეფთვიმესადმი მიძღვნილ საგალობელში გვხვდება მხატვრული სახეები, შედარებები და ეპითეტები;

πανύμμητε (ყოვლადსაგალობელო), Θεόφορον (ღმრთივგონიერო),
Θεόφορε (ღმერთშემოსილო), σοφέ (ბრძენო), μακάρ (ნეტარო), ὅσιε (ღირსო), τρισμακαρ (სამგზისნეტარო), τῶν ἔβραϊάων μάστιξ (ებრაელთა მათრახო).

განგების ტექსტებზე დაკვირვებით აშკარად ჩანს, რომ ეფთვიმე მთაწმინდელის ღვაწლის შესხმისას გამოკვეთილია შემდეგი თემები:

- იგი არის ასკეტური ღვაწლის იდეალი;
- ღმრთივგანბრძნობილი სიტყვით განაქიქებს იუდეველთა სარწმუნოებას;
- იგი არის ქართველთა სულიერი წინამძღოლი და წმინდა წიგნების ქართულად მთარგმნელი.

ეს სამი თემა ასახულია ეფთვიმე მთაწმინდელის ცხოვრების როგორც ქართულ, ისე ბერძნულ რედაქციებში.

რაც შეეხება მანუილ რიტორის საგალობლების წყაროს, აქვე გამოვრიცხავთ ეფთვიმეს ბერძნული ცხოვრების რედაქციას, რადგან ეს ტექსტი გვიან XVII- XVIII საუკუნეებშია შექმნილი. რაც შეეხება ქართულ ენაზე დაწერილ საგალობლებს, ცნობილია XI საუკუნეში შექმნილი გიორგი მთაწმინდელის მიერ დაწერილი საგალობელი (Ath. 56) თვენის ბოლოს დართული და XVIII საუკუნეში ანტონ კათალიკოსის მიერ შედგენილი განგება. სავარაუდოა, რომ მანუილ რიტორი ჰიმნოგრაფიული კანონის შედგენისას ისარგებლებდა რაიმე ბერძნული წყაროთი ან ივირონში ეფთვიმე მთაწმინდელის ღვაწლის შესახებ არსებული ზეპირი ტრადიციით. უშუალო ბერძნული წყაროს არსებობა დასაშვებია, თუმცა მისი არსებობა ცნობილი არ არის. ვფიქრობთ, მეტად სარწმუნოა ჰიმნოგრაფიული კანონის ტექსტი ეყრდნობოდეს ეფთვიმეს მოღვაწეობის შესახებ ზეპირ ცოდნას. ჩვენთვის საინტერესოა განგების ყველა ნაწილი, მაგრამ განსაკუთრებით საყურადღებოა ნაცნობი ავტორის მიერ შედგენილი ტექსტი. Gr.24-ის ტექსტზე დაკვირვებით ნათლად ჩანს, რომ მისი შემადგენელი ნაწილები სხვადასხვა საუკუნეშია შექმნილი, თუკი მანუილ რიტორის მიერ დაწერილი საგალობელი XVI საუკუნეშია დაწერილი, მეორე კანონი უფრო გვიან XVIII საუკუნეში უნდა იყოს შედგენილი, ამაზე ზემოთ მოყვანილი გრამატიკული ფორმები მეტყველებს, საბოლოოდ მთელი განგება XVIII საუკუნეში უნდა ჩამოყალიბებულიყო, ამ ვარაუდს ამყარებს მ. მაჩხანელის მოსაზრება: „XVIII ს-ის დასაწყისში მონასტრის სიძველის დამტკიცებისთვის მის მესვეურებს არა მარტო სჭირდებოდათ საქვეყნოდ გამოტანა იმ ფაქტისა, რომ მათი მონასტერი X ს-ის ბოლოსაა დაარსებული ქართველთა მიერ, არამედ ამაყობდნენ კიდევ ამით. ამიტომაც შეიქმნა ათონელი მამების იოანესა და ეფთვიმეს ცხოვრება და ნიკოდიმოს მთაწმინდელის დაწერილი საგალობელი, ივირონის კტიტორთა ღვაწლის გახსენება და პატივისცემა ამ პერიოდში დადასტურება იყო დიდი მამების სულიერი მემკვიდრეობის გაგრძელებისა“ (მაჩხანელი, 1982: 18-19).

მ. მაჩხანელის დაკვირვება სარწმუნოა და ნათელია, რომ XVIII საუკუნეში რამდენადმე განახლდა ივირონის კტიტორთა მიმართ ყურადღება და მათი ღვაწლის ხელახლა წარმოჩენის აუცილებლობა დადგა.

ჩვენთვის საინტერესოა, თუ რამ განაპირობა XVI საუკუნეში მანუილ რიტორის მიერ ეფთვიმე მთაწმინდელისდმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული განგების შექმნა? ცნობილია, რომ ამ დროს ივირონი აღარ არის ქართული მწიგნობრობის მძლავრი კერა, ბიზანტიის დაცემამ, გაუთავებელმა რბევამ მონასტერი დაასუსტა და დააუძლურა, სავანის ბერებმა დასახმარელად მიმართეს თანამემულეებს. ამ დროს საქართველოს ერთიანი სამეფოც დაშლილი იყო და საზღვარგარეთის ქართულ სამონასტრო კერებს დახმარებას უწყევდნენ სამცხის ათაბაგები ყვარყვარე II (1451-1498) და მზექაბუკი (1500-1515). ქართველთა დახმარებამ და შეწირულობამ გამოაცოცხლა ივირონი და ნაგებობათა განახლება დაიწყო (მენაბდე ლ. 1982: 20-21).

XV საუკუნის ბოლოსა და XVI საუკუნის დასაწყისში ათონის ქართველთა მონასტერს მფარველობდა ჯაყელ-ციხისჯვარელთა ფეოდალური საგვარეულო. ამის შესახებ ცნობები დაცულია ალაპთა წიგნის ჩანაწერში (№162-164) და მონასტრის არქივის სხვა დოკუმენტებში. ათაბაგი ყვარყვარე დიდი (1451-1498), მისი შვილები ქაიხოსრო (1498-1500) და მზექაბუკი (1500-1515) მონასტრისთვის მნიშვნელოვან შეწირულობას გასცემდნენ, რითაც აღადგინეს კოშკი – ბასტიონი და სენაკების ნაწილი. თავიდან აშენდა მთავარი კოშკი, საავადმყოფო, კათოლიკონის გვერდითი მინაშენი, აშენდა და მოიხატა ტაძრის გალერეა. ტაძარი მოიხატა კტიტორების – ქაიხოსროსა და მზექაბუკის – ასევე, იმ ქართველ მეფეების პორტრეტებით, რომელთაც განსაკუთრებული დამსახურება მიუძღოდათ მონასტრის აშენება-გაფართოებაში. 1883 წელს მონასტრის ბერძენი წინამძღვრის მითითებით ტაძარი ახალი ფრესკებით მოიხატა, ხოლო წარწერები გადაკეთდა. „ალაპთა წიგნი“ ადასტურებს ბერძნულ წარწერას კათოლიკონის დასავლეთ კედელზე, სადაც აღნიშნულია, რომ 1513 წელს დამთავრებული იყო სამშენებლო სამუშაოები ეკლესიასა და კოშკში; ასევე, გარემონტდა მონასტრის კედლების ღიობები და სათოფურები. შემოწირულობა ივირონში, იერუსალიმსა და სინას მთაზე ხორციელდებოდა ქაიხოსრო ათაბაგის აღზრდილი ამბროსის მეშვეობით, რომელმაც ივირონის ბერებს გადასცა 25 500 თუმანი. საკუთარი ხარჯით ვერცხლით შეამკო ივერიის ყოვლადწმიდა ღვთისმშობლის ხატი, რაზედაც მეტყველებს მასზე

ამოტვიფრული ასომთავრული წარწერა. XVI ს-ის დასაწყისში 1500-1503 წლებში სამცხის ათაბაგები ინტენსიურად სტუმრობდნენ და უხვ შეწირულობას იღებდნენ ივირონისთვის (სხირტლაძე ზ. 1996: 17-21). ამდენად, ათაბაგების აქტიური მოღვაწეობა ივირონის აღორძინებისთვის ნათელია წყაროების მიხედვით.

ათაბაგების ღვაწლთან მიმართებით ყურადღება მინდა გავამახვილო XVI ს-ში შექმნილ ერთ ბერძნულ ტექსტზე, რომელიც ბერძენმა ისტორიკოსმა სპირიდონ ლამპროსიმ გამოსცა 1909 წ. ეს ტექსტი აწყურის ღვთისმშობლის ხატის სასწაულთა თხრობას შეიცავს და მისი შემქმნელიც არის მანუილ რიტორი, ტექსტის ბოლოს დართულია ქაიხოსრო ათაბაგისა და მისი ძმის მზეჭაბუკის შესხმა, მათი მოღვაწეობის ქება. ეს ტექსტი რუსული თარგმანით გამოსცა მეცნიერმა ჰრაჩ ბართიკიანმა (ზალდასტანიშვილი, 1996.17-21). ბერძნული ტექსტის გამომცემელი და ბართიკიანიც ყურადღებას ამახვილებენ პოსტიზანტიურ ეპოქაში სამცხის ათაბაგების ურთიერთობაზე ბერძნებთან. ამ ტექსტიდან გამომდინარე, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ მანუილ რიტორი პირადადაც იცნობდა სამცხელ ათაბაგებს. ვინაიდან კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს ხარტოფილაკი და დიდი რიტორი ხშირად იმყოფებოდა ივირონში, როგორც ამას აღნიშნავს გ. პაპადოპულოსი. XV-XVI საუკუნეებში სამცხის სკრიპტორიუმში შექმნილი არაერთი ხელნაწერის ანდერძ-მინაწერებში იხსენიება ათაბაგების მიერ ათონის ივერთა მონასტრისთვის გაღებული შეწირულობის შესახებ. ამგვარი ინტენსიური ურთიერთობის არსებობა სამცხის ათაბაგებსა და ივირონს შორის, ასევე მანუილ რიტორის მიერ შექმნილი „თხრობა“ გვაფიქრებინებს, რომ შესაძლებელია, ეფთვიმე ათონელისადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონიც სწორედ ათაბაგთა დაკვეთით დაწერა მანუილ რიტორმა. შემდეგ ეს ტექსტი შევიდა ბერძნულ „ეორტოლოგიონში“ და შემთხვევითი არ არის, რომ ამ საგალობლის ყველაზე ადრეული ხელნაწერი სწორედ ივირონის კოლექციაში აღმოჩნდა. ვფიქრობ, ლოგიკურია, რომ სამცხის ათაბაგები ივირონის აღმშენებლობასთან ერთად მისი კტიტორის სახელის აღორძინებაზეც იფიქრებდნენ. ამრიგად, Gr.24-ში არსებული მანუილ რიტორის მიერ დაწერილი ეფთვიმე მთაწმინდელისადმი მიძღვნილი ჰიმნოგრაფიული კანონი ერთადერთი ადრეული ბერძნული ტექსტია, რომელიც

ივირონის კტიტორის ხსენების დღეს 13 მაისს სრულდება მონასტერში საგალობლის შექმნის დროიდან დღემდე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ზალდასტანიშვილი 1996: ზალდასტანიშვილი მ. „მანუილის მოთხრობა აწყურის ხატის შესახებ“, არტანუჯი, ახალგაზრდა ისტორიკოსთა სამეცნიერო-პოპულარული ჟურნალი, V. თბილისი, 1996, გვ. 17-21.

მაჩხანელი 1982: „იოანე, ეფთვიმე და გიორგი ათონელების“ ბერძნული ცხოვრება. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა მ. მაჩხანელმა. 1982.

მახარაძე 1978: მახარაძე ნ. ბიზანტიური ბერძნულის წარმოთქმის საკითხები, თბილისი. 1978.

მენაბდე 1982: მენაბდე ლ. ქართული კულტურის კერა ათონზე, თბილისი, 1982.

მენაბდე 1980: მენაბდე ლ. ძველი ქართული სამწიგნობრო კერები, ტ. II, თბილისი, 1980.

სხირტლაძე 1994: სხირტლაძე ზ. ივერიის ღვთისმშობლის ხატის მოჭედულობა, თბილისი, 1994, 17-27.

Επισκόπου Φαναρίου Αγαθαγγέλου, Γεν. Διευθυντού, Ερμηνεία των οφφικίων της Αγίαςτου Χριστού Μεγάλης Εκκλησίας. Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, 1-2. www.apostoliki-diakonia.gr

BYZANTIAKA 2012-2013: BYZANTIAKA Τόμος 30ός Αφιέρωμαστη Θεσσαλονίκη για τα 100 χρόνια από την απελευθέρωσήτης Θεσσαλονίκη 2012-2013, Μυρσίνη Σ. Αναγνώστου Μανουήλ Κορινθίου του μεγάλου ρήτορος Λόγος στην Ανάστασηκαιστη Ζωοδόχο Πηγή

ლამპროსი: Λάμπρου Σπ. Κατάλογος των ελληνικών χειρογράφων του Αγίου Όρους, Cambridge 1900

-«Μανουήλ ο Κορίνθιος» Νέος ελληνομνήμων, τ.4ος τχ.Α΄, Αθήνα 1907, σελ. 116-117, «Μανουήλ ο Κορίνθιος» Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα, εγκυκλοπαίδεια, τ. 40

ქსიოდესი 1951: Ξύδης Θεόδωρος, Στιχουργικές παρατηρήσεις στην έκκλησιαστική ποίηση, Αθήνα 1951.

ჰაპადოპულოსი: ΠαπαδόπουλοςΓεώργιος „Ιστορική επισκόπησις της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ.Χ), εκδ. Τέτριος Κατερίνη.